Ungváry Rudolf

A normalitás jó érzése

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 2. szám, 2019. január 11.

Vida Gábor úgy fogalmazza meg könyveiben az erdélyi magyar életet, hogy abban semmiféle önsajnálat és általtás nincs. A *Dadogásom története* című regényében az otthon, a haza nem hely (állam, táj, közösség, életforma), hanem az, *ahogyan* gondol az ember minderre. Azaz a haza gondolat, s mint ilyen, lelki, kulturális megnyilvánulás. Amiből éppen az is következik, hogy az embernek akár több hazája is lehet. Ez minden, csak nem nacionalizmus.

Nemrég megírta nem létező román barátjának címezve, miért lehetetlen ünnepelnie azt, hogy Erdélyt Romániához csatolták (*Az első 100*, *ÉS,* 2018/46., november 16.). *„Nem azért, mert mi, magyarok ennek az ünnepségnek esküdt ellenségei kellene legyünk – különben azok vagyunk –, hanem mert száz éve a román állam arról beszél (nyíltan vagy burkoltan), hogy szűnjünk már végre meg magyarnak lenni, magyarul beszélni, ahogy a bolgárok, törökök, tatárok, németek, zsidók, örmények is felhagyták a nyelvüket és a közös hazánkat."* Nehezen is tudná megfogalmazni, hogy *„a Romániában élő magyarok miért ragaszkodnak olyan makacsul a nyelvükhöz, iskoláikhoz, szimbólumaikhoz, amikor pontosan tudjuk, hogy ebből itt semmi előnyük nem származik..."*

Nem siratta a helyzetet, nem másokat okolt. Azzal nézett szembe, hogy valójában nem tett semmit a korabeli és későbbi magyar társadalom az ellen, hogy minden úgy legyen, ahogy lett. Száz év óta csak a szájtépő szimbolikus ellenállás folyik a polgári engedetlenség vagy éppen a fegyveres ellenállás helyett, holott Európa más részein kisebb dolgokért is sikerrel járt a szembeszegülés az etnicista elnyomással szemben. Már ennyiből világos lehet, hogy levelében nemcsak nemzetietlenül kevés magyarságteljesítményt gyakorolt, hanem egy teljesen új önkritikát, mely viszont annak a humanizmusteljesítménynek sem tesz eleget, amely a nemzeti sérelmeket tekinti másodlagosnak. Hiszen Salamon János filozófus szerint „liberális az, akinek az elvei tiltják, hogy egy vitában a saját pártját fogja". Ha történetesen magyar ez a fajta liberális, akkor a magyar identitás határozott védelmét kell kárhoztatnia – nehogy már ne píszínek gondolják; arra meg nem is veszteget szót, hogy mennyire (enyhén szólva) határozottan védik a román identitást Romániában – mert ennél viszont neki mi sem természetesebb. Így megmenti a békét, akárcsak 1938-ban Chamberlain.

A válasz nem sokat váratott magára (*Levél egy magyar barátomnak*, *ÉS,* 2018/50., dec. 14.). Mihálycsa Erika gyors tiszteletkör után (hiszen Vida könyvei nem verhették ki a biztosítékait) odavágta az egyik lényeget: *„sündisznóállás, meg nem értettség kívül és belül"*. E megalapozás után már adódik a következtetés, hogy inkább arra lenne szükség, hogy *„sértődöttség nélkül beszéljünk arról, trauma-e, traumácska-e [...] a mi Erdélyünk". A „traumácskában"* nem is a lekezelés az igazán figyelemre méltó, hanem az a szépelgő, teljes kolumnára terjengősített stíl, mely a szerző mély megértését hivatott kifejezni az emberek és a békesség iránt, meg a párbeszédre való készséget. Ez kétségtelenül magasabb színvonalú technika, mint amit egykor a hétpróbás Hajdu Győző képviselt a pártállam idején és még utána.

A másik lényeg még súlyosabb: *„Csupa olyan mondat, mely nagyon sötét árnyékot vet"*, s ezek *„ritkán maradnak büntetlenek".* Nyilván abból kiindulva, hogy azért a békéért, melyet az első világháború miatt a győztes nacionalisták a vesztesekre kényszerítettek, a magyar nacionalizmust is súlyos felelősség terheli. Ezért az egyetlen észszerű béke- és emberszerető magatartás, ha valaki nem létezőnek tekinti a határon túl kisebbségbe került magyarok mai nacionalista elnyomását. Sőt, jól is érzi magát benne. Mint Mihálycsa: *„a normalitásomban, ha úgy tetszik, otthonomban élek: mint annyian, magyarul is, ebből mindeddig az égvilágon semmiféle hátrányom nem származott..."*

Arra pedig, ami történt *„lerakódjon a feledés keményen, vastagon”*. Hogy *„az, amibe ők egykor testben vagy morálisan belehaltak, igazából már nem jelent semmit”*. Az idő még csak-csak *„vastagíthatja”*, de vajon mi vagy ki *„keményíti”* a feledést?

Vida szövege *„pontosan úgy viselkedik, mint valamelyik tata, csak szerzői távolságtartás nélkül”*. Hogy érthető legyen: a „taták” a *Dadogásom története* című regényben Mihálycsa szavaival *„az ital plusz az interiorizált erőszak kultúrájába belenövő magyar férfiak”* Erdélyben. Vida Gábor *„pontosan”* így viselkedik. Szép, ahogy az indulat a baráti levelezés álarca mögül ebben a mondatban is áttör. Holott többnyire ügyesen ki van domborítva, hogy nincs fontosabb, mint a magánélet kölcsönös békessége. Ezt Vida mondatai teszik lehetetlenné, mert *„exponenciálisan csökkentik az esélyét, hogy magától értetődően bekopoghassunk egy ismeretlen román/magyar szomszédhoz”.* Árokásó Vida a javából. A gyanútlanabbak kedvéért: itt összemossák a személyes érintkezés szintjét a társadalomkritikai szinttel. Abból, hogy valaki elutasítja a román állam nacionalista politikáját (vagy, teszem azt, a Harmadik Birodalom nemzetiszocializmusát), miért következnék, hogy elutasít minden érintkezést a románokkal (vagy a németekkel)? Mintha Vida nem társadalom- és nacionalizmuskritikát fogalmazna meg, hanem közönséges uszítást, gyűlöletet.

Nézzük hát meg ezt az otthont, hazát, melyben ennyire jó valaki normalitása.

A hivatalos történelem Romániában (is) csak az államalkotó etnikum története. Csak az államalkotó nemzet nyelvének védelme törvényesen rögzített közügy. Péntek János *A kisebbségi nyelv helyzete, állapota, esélyei* című tanulmánya szerint minden objektív vizsgálat igazolja, hogy „a magyar nyelv a környező államokban alárendelt jogi helyzetben van: Szlovéniát kivéve sehol nem egyenrangú a domináns csoport nyelvével”. Használata szórványos még a magyar többségű önkormányzatokban is, jelentős mértékben korlátozott a nyilvános fórumokon, köztereken, vizuális környezetben. „A korlátozással rendszerint együtt jár a nyelvi alapú hátrányos megkülönböztetés is, valamint a stigmatizálás. […] A magyar többségű régiók igazgatása, román felügyelete egy belső gyarmati rendszernek felel meg, fokozottabb katonai és rendőri felügyelettel, azzal, hogy pl. 1990 után is szinte minden székelyföldi faluban csendőrlaktanya épült, de iskola vagy tanári lakás nem.” Péntek bizonyára nem ugyanabban az Erdélyben él, mint Mihálycsa. Lehet, hogy az ő mondatai is *„sötét árnyékot vetnek”,* és majd *„ritkán maradnak büntetlenek”*?

A politikai erkölcsről van szó. Olyan államban, melyben más nemzet is él, de az egyetlen államalkotó nemzet törvényben deklarált elve érvényes, etnikai elnyomás és általa az asszimiláltatási kényszer érvényesül. Ez nem egyszerűen a többségi nyelv természetes, hosszú időn át tartó, lényegében szinte észrevétlenül, fájdalommentesen érvényesülő hatása. Ellenkezőleg: akiket sújt, azok magyarként – Salat Levente szavaival – „nem érzik biztonságban magukat”, mert nem látnak biztosítékokat arra, hogy „a romániai magyarokra nem az a sors vár, amely a szászoknak és a zsidóknak jutott osztályrészül”. (*Transindex.ro, „Nagy mulasztás, hogy senki nem állt elő egy következő száz évre vonatkozó politikai projekttel”,* 2018. dec. 18.) Ezt lehet elfojtani, lehet elhallgatni, és lehet előle elmenekülni – vagy nyílt polgárjogi küzdelmet folytatni ellene.

Ez a harc pokoli nehéz, mert a demokratikus jogrendszerek csak politikai jogegyenlőséget ismernek, a kulturális jogegyenlőség normái még koránt sincsenek részletesen deklarálva. Ahogy azt Salat írja, „a kötelező érvényű nemzetközi jogi anyag rendkívül gyenge, […] sokkal inkább az államok, mint a nemzeti kisebbségek érdekeit szolgálja”. Holott ide tartozik, hogy minden, de minden kulturális jelenség – így a nyelvi jelenségek is – ne csak az államalkotó nemzet kultúrájának szabályai szerint érvényesüljön, és ne csak az államalkotó nemzet nyelve legyen hivatalos, ha él jelentősebb számban más történelmi nemzet is az adott államban. Kezdve a pénzek, árcédulák, postabélyegek, plakátok, munkakönyvek, orvosi receptek, részvények, földrajzi nevek, menetrendek, jogi dokumentumok szövegétől a mozijegyekig és reklámokig. A hivatalos topográfiai térképeken szereplő település-, táj- és dűlőneveket is beleértve. A szakmunkásképzés, a kórházi és rendelőintézeti kezelés, a bírósági eljárások, a parlamenti felszólalások és

a vasúti kalauzok nyelvének dolgában, a közigazgatási egységek és választókerületek határainak kidolgozásában is. 1918 előtt a román képviselők is hasonlókat követeltek Erdélyben. Azaz nem „helyet biztosítani” kell, hanem teljes kulturális egyenrangúságot.

Ez a teljes integráció elengedhetetlen feltétele, amely nélkül csak asszimiláció vagy elmenekülés van. Csak így kerülhető el, hogy a kisebbségi sorsnak ne legyen az a „kettős teher” az ára, melyre Salat Levente figyelmeztet. Ez nem lehetetlenség. Másik hazámban, Svájcban az olasz és retoromán nemzet részaránya kicsi, de tudom, hogy semmiféle „kettős teher” nem nyomja őket. Ahogy a svédeket sem Finnországban.

Hogy a felsorolt követelések teljesülése lehetetlen? Sok minden annak látszott már. Az biztos, hogy megtermékenyítően hatnának. Már csak azért is, mert nem autonómiáról van szó, nem mondható rájuk, hogy ez „elszakadás”. Csak etnicista alapon lehet kétségbe vonni a jogosságukat, amivel lelepleződnek.

Vida Gábornak igaza van, hogy ehhez szükség van tudatosan fölvállalt polgárjogi küzdelemre. Az is világos, hogy ugyanakkor ennek sikere, vele az erdélyi magyar társadalom sorsa alapvetően a román politikai kultúra képviselőinek kezébe van letéve. A román kultúra fejlődésétől, „kegyétől” függ, hogy az erdélyi magyar kultúra fennmarad-e, vagy megsemmisül. A határon túli magyarság önmagát egyedül nem fogja tudni megvédeni a nyelvi egyenlőtlenségből következő asszimilációval szemben, mert ehhez nincs meg a politikai ereje. Az egyenrangúságon alapuló integráció nem megy anélkül, hogy fokozatosan ne hangolódjék össze a jelenleg sarkosan eltérő magyar és a román történelmi, kulturális és politikai narratíva. Ehhez párbeszéd és polgárjogi fellépés egyaránt kell.

Szilágyi N. Sándor a *Mit nem ígértek nekünk a románok Gyulafehérváron?* című cikkében pontosan megfogalmazta, hogy azon a nyelven kell tudni megmagyarázni a román demokratáknak az erdélyi és moldvai magyarok helyzetét, amelyet megértenek. Ennek nehézségét akkor tapasztaltam, amikor a kettős nyelvi struktúrák jogosságát elfogadó, a magyarokkal szolidáris román értelmiségiekkel találkoztam. Egy olyan rokonszenves, európai ember, mint Gabriel Andreescu, akkor a román Helsinki Bizottság egyik vezetője reflexszerűen válaszolta azt, hogy nincs is asszimiláció, csak elvándorlás (*A Hét, Megértő környezetben*, 2000. 2. 19.). Érthető: az asszimiláltató nyomást csak a kisebbség érzékeli. És közöttük se mindenki, ahogy ezt Mihálycsa példája bizonyítja.

Van, aki semmiféle hátrányt nem érez. Legyen az Szíriában vagy Erdélyben. Ez, mint minden emberi érzelem, tisztelhető. Az nem tisztelhető, hogy valaki azt mondja, hogy amit más érez, bakfitty, rémkép, *traumácska*.